

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระนิพพาน คือ ความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงโดยสิ้นเชิง ดับภพชาติหยุดการเวียนว่ายตายเกิด หรืออีกความหมายหนึ่งว่า จุดหมายสูงสุดของพุทธศาสนานั้นเป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นความสุขที่สูงสุด และประเสริฐนั่นคือ พระนิพพาน ก็เป็นสิ่งที่ไม่มีผิดเพราะพระนิพพานเป็นธรรมที่ปราศจากกิเลส เป็นธรรมที่พ้นไปจากสังสารวัฏ

การบรรลุธรรม คือ การเห็นแจ้งด้วยปัญญาประจักษ์ในรูปนามที่ปรากฏ จนคลายอุปาทานจากอารมณ์ทั้งปวงตามลำดับขั้นเข้าถึงมรรค ผล นิพพาน สำเร็จเป็นพระอริยบุคคล แบ่งตามมรรคผลที่ได้ประหาณสังโยชน์แล้ว เป็น ๔ ระดับ คือ ๑. พระโสดาบัน ๒. พระสกทาคามี ๓. พระอนาคามี ๔. พระอรหันต์ การบรรลุธรรมสำเร็จ หรือถึงจุดมุ่งหมายในทางพระพุทธศาสนา ตั้งแต่การเข้าใจธรรมในระดับต้น ๆ คือ ระดับโลกียะ จนเข้าใจถึงธรรมในระดับมรรคผล คือ ระดับโลกุตตระ หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาทั้งหมดเป็นกระบวนการฝึก กาย วาจา ใจ เพื่อพัฒนามนุษย์ ดังนั้น มนุษย์ที่เข้าสู่กระบวนการฝึกตนแล้ว ย่อมประสบผลสำเร็จคือเข้าถึงจุดมุ่งหมายในการบรรลุธรรม เพื่อเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ แล้วใครเป็นผู้สร้างความทุกข์ให้แก่เรา และทำไมมนุษย์ต้องมีความทุกข์ กล่าวคือ มนุษย์มีความไม่รู้จริงนี้แหละเป็นตัวการให้เกิดทุกข์ เราเป็นทุกข์อยู่ทุกวันนี้เพราะไม่รู้ความจริง (อวิชชา) ตามความเป็นจริงว่าชีวิตนี้ ไม่มีสิ่งใดเลยที่ต้องให้ความสำคัญถึงกับต้องเป็นทุกข์เป็นร้อนไป เพราะไม่มีสิ่งใดที่เป็นของเราจริง แม้แต่ร่างกายที่ใช้สอยอยู่ในตอนนี้ ก็มีใช้เป็นของเราจริง จะบังคับบัญชาไม่ให้แก่ ไม่ให้เจ็บ ไม่ให้ตาย ก็เป็นไปไม่ได้ จะบังคับจิตของตนเอง ไม่ให้เป็นทุกข์เป็นร้อนก็ไม่ได้

ฉะนั้น วิธีที่จะหลุดพ้นจากความแก่ ความเจ็บ ความตาย และความทุกข์ทั้งปวงได้มีอยู่เพียงวิธีเดียวเท่านั้นก็คือ “การไม่เกิดอีก” เพราะเมื่อไม่เกิดอีก เราก็ไม่ต้องแก่ ไม่ต้องเจ็บ ไม่ต้องตาย ไม่ต้องทุกข์กาย ทุกข์ใจ และไม่ต้องทุกข์ทรมานในนรกอีกต่อไป สิ่งที่ทำให้สัตว์ทั้งหลายต้อง

เกิดอีกไม่มีที่สิ้นสุด ก็คือความต้องการของสรรพสัตว์นั่นเอง จึงเห็นได้ว่าการหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ จะต้องบรรลุธรรมเท่านั้นที่เรียกว่า วิมุตติ คือ ความหลุดพ้นเป็นวัตถุประสงค์มุ่งหมายของการปฏิบัติธรรมในทางพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในพระไตรปิฎก เพื่อให้ศึกษาหลักธรรมและนำไปปฏิบัติตามแนวทางแห่งการบรรลุธรรม ได้แก่ ธรรมที่เป็นฝักฝ่ายแห่งอริยบุคคล หรือมรรคญาณ ธรรมที่เป็นเครื่องเกื้อกูลแก่การตรัสรู้ ประกอบความเพียรเนื่อง ๆ ในการเจริญอริยมรรคให้วิปัสสนาพัฒนาขึ้น ชื่อว่าเป็นฝักฝ่ายแห่งโพธิปักขิยธรรม ที่จะเข้าถึงสภาวะกระแสแห่งพระนิพพาน จะต้องเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ในอริยสัจ ๔ ด้วยวิปัสสนาภาวนา เพื่อพัฒนาปัญญาในการกำหนดรูปรูปนามให้รู้ตามความเป็นจริงของไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา จึงจะต้องเจริญวิปัสสนาตามแนวทางสติปัฏฐาน ๔ จึงจะหลุดพ้นเข้าสู่อริยมรรคในโลกุตตรธรรมได้ การเจริญวิปัสสนาจัดเป็นหลักใหญ่ ๆ ได้ ๒ ทาง คือ ๑. สมถยานิก หมายถึง ผู้บำเพ็ญสมณะมาก่อนแล้ว จึงเจริญวิปัสสนาที่หลัง ๒. วิปัสสนายานิก หมายถึง ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาล้วน ๆ โดยอาศัยขณิกสมาธิที่อยู่ในอารมณ์ปัจจุบันขณะนั้น ๆ เป็นการเจริญปัญญาวิปัสสนาทั้ง ๒ ทางนี้เป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เป็นแนวทางในการบรรลุธรรมได้

พระพุทธเจ้าทรงเป็นกัลยาณมิตร ผู้ใดที่ได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้วบรรลุธรรมเป็นอริยบุคคลก็เพราะถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติ คือ เป็นผู้มีศรัทธา คือมีความเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เป็นผู้ที่มีวาระจิตถึงธรรมอันยิ่ง เป็นผู้ที่มีอินทรีย์แก่กล้า เป็นผู้ที่มีสภาวะธรรมถึงพร้อมเมื่อได้รับฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้าไม่นานนักก็สามารถบรรลุธรรมได้ จากประวัติของสาวกทั้งหลายที่สามารถบรรลุธรรมมีโสดาบัน เป็นต้น ล้วนดำเนินตามแนววิปัสสนากรรมฐานที่พระพุทธเจ้าทรงประทานให้นั้น โดยเน้นการปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลทางใจเป็นส่วนใหญ่ เพราะสาวกเหล่านั้นย่อมทราบดีถึงความเป็นจริงของชีวิต แต่เต็มเปี่ยมไปด้วยความสุขที่แท้จริง สำเร็จประโยชน์ตามความปรารถนา และตามจิตของแต่ละองค์ที่แตกต่างกันไป

แต่ในสมัยปัจจุบันมีบุคคลมากมาย ได้ศึกษาธรรมหรือหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ และฟังธรรมจากอาจารย์บางท่าน แต่ไม่สามารถเข้าถึงสภาวะกระแสแห่งการบรรลุธรรมได้เหมือนดังพระอสีติมหาสาวกองค์หนึ่งในพระพุทธศาสนา พระเถระองค์นี้ชื่อว่า พระมหากัปปินเถระ การบรรลุธรรมของท่านพระมหากัปปินเถระ เมื่อได้ฟังสัทธรรมของพระพุทธเจ้า ด้วยอนุบุพพิกลา ได้แก่ ทานกถา (เรื่องทาน), สีลกถา (เรื่องศีล), สัคคกถา (เรื่องสวรรค์), กามาทินวกถา (เรื่องโทษความต่ำทราม ความเศร้าหมองแห่งกาม) และเนกขัมมานิสังกถา (เรื่องอาณิสสแห่งการออกจากกาม) ตลอดจนถึงอริยสัจ ๔ ได้แก่ ทุกข์เป็นธรรมที่ควรกำหนดรู้, สมุทัยเป็นธรรมที่ต้องละให้หมดไป, นิโรธ เป็นธรรมที่ต้องทำให้แจ้ง, และมรรค เป็นธรรมที่ควรทำให้เจริญ พระมหากัปปินเถระได้ดวงตาเห็น

ธรรมบรรลู่โสดาปัตติมรรคเป็นพระโสดาบัน จึงขอออกบวชเป็นพระภิกษุ พระมหากัปปินเถระได้ฟัง สัทธรรมเป็นครั้งที่ ๒ ทำให้เกิดความเห็นที่ถูกต้องตามความเป็นจริง และเข้าสู่อุรียมรรคในขณะ ฟังธรรมแล้วบรรลุอรหัตตมรรคเป็นพระอรหันต์

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยประสงค์จะศึกษาเรื่องการบรรลุธรรมของพระมหากัปปินเถระให้ กระจ่างชัด รู้ถึงแนวคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยเน้นศึกษาแนวทางการปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรม ผู้ศึกษาวิจัยได้ค้นคว้าหาหลักฐานที่เป็นประวัติความเป็นมาของพระมหากัปปินเถระ ทั้งในด้านการ บำเพ็ญบารมี และเหตุปัจจัยต่อการบรรลุธรรม ในการเจริญสมณภาวนาและวิปัสสนาภาวนา ซึ่ง เป็นเหตุทำให้ท่านบรรลุธรรมถึงความสำเร็จเป็นพระอรหันต์ เพื่อจะเป็นแนวทางให้ศึกษาเกื้อกูล แก่การปฏิบัติพัฒนาตน และบุคคลผู้สนใจที่จะปฏิบัติตามแนวการปฏิบัติวิปัสสนาของท่านสืบไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาการบรรลุธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวทางปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาประวัติการสั่งสมบารมีและการบรรลุของพระมหากัปปินเถระ

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ การบรรลุธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ แนวทางปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ ประวัติการสั่งสมบารมีและการบรรลุของพระมหากัปปินเถระเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เกี่ยวกับเนื้อหา การศึกษาการบรรลุธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท การศึกษาชีวประวัติความเป็นมาปฏิบัติ และปัจจัยที่เอื้อต่อการบรรลุธรรมของพระมหากัปปินเถระ โดยการศึกษาข้อมูลจาก คัมภีร์ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ คัมภีร์พระไตรปิฎกพร้อม อรรถกถาภาษาไทย แปล ชุด ๙๑ เล่ม ฉบับมหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๕ อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสสอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น คัมภีร์วิสุทธิมรรค คัมภีร์อภิธรรมมัตถสังคหะ และคัมภีร์ ปรมัตถทีปนี เป็นต้น ตลอดจนหนังสือ เอกสาร ตำรา ผลงานทางวิชาการและรายงานวิจัยต่าง ๆ ที่ เกี่ยวข้อง

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาด้านเนื้อหาการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องการบรรลุธรรมในพุทธศาสนาเถรวาท ประวัติการสั่งสมบารมี และการบรรลุของพระมหากัปปินเถระ ครั้งนี้กำหนดขอบเขตเฉพาะคัมภีร์ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ คัมภีร์พระไตรปิฎกพร้อม อรรถกถาภาษาไทย แปล ชุด ๙๑ เล่ม ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๕ อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสสอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ ๑ และข้อที่ ๒

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านการศึกษา

การศึกษาแนวทางปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรมของพระมหากัปปินเถระนี้มีขอบเขต การศึกษาที่กว้างขึ้น คือ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ คัมภีร์พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาภาษาไทย แปล ชุด ๙๑ เล่ม ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๕ ฎีกา ที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นเนื้อหาที่มีรายละเอียดที่ลึกซึ้งลงไป เช่น คัมภีร์วิสุทธิมรรค คัมภีร์อิทธิธรรมมัตถสังคหะ คัมภีร์ปรมัตถทีปนี และคัมภีร์วิปัสสนาธุระ เป็นต้น ตลอดจนหนังสือ เอกสารตำรา มีหนังสือ “ปรมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ ๙ เล่ม ๑ และ ๒ สมถกรรมฐานที่ปณี วิปัสสนากรรมฐาน” รจนาโดย พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ และ “โพธิปักขิยธรรม” รจนาโดย พระคันธसारากวีวงศ์ เป็นต้น ผลงานทางวิชาการ และรายงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งส่วนใหญ่ เป็นวิทยานิพนธ์พุทธศาสนาพุทธศาสนตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) ซึ่งตรงตามวัตถุประสงค์

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีศัพท์เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยที่ผู้วิจัยได้ให้คำจำกัด ความไว้เพื่อความเข้าใจไว้ดังนี้

๑.๕.๑ การบรรลุธรรม หมายถึง การบรรลุมรรคผลนิพพาน อันเป็นโลกุตระมีมรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑

๑.๕.๒ บารมี หมายถึง ปฏิปทาอันยอดเยี่ยม คือ ความดีที่บำเพ็ญอย่างพิเศษ เพื่อบรรลุ ซึ่งจุดหมายอันสูงสุด ในพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน

๑.๕.๓ พระมหากัปปินเถระ หมายถึง พระมหาสาวกของพระพุทธเจ้ารูปหนึ่งในบรรดา พระอสีติมหาสาวก ท่านสามารถแสดงธรรมให้อโวกาศิษย์บรรลุอรหัตผลได้พร้อมกันคราวเดียว ถึง ๑,๐๐๐ องค์ พระบรมศาสดายกย่องว่าท่านเป็นเอตทัคคะในทางให้อโวกาศิษย์

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเกี่ยวกับการบรรลุธรรมของพระมหากัปปินเถระ ผู้วิจัยได้ทบทวน

วรรณกรรม เอกสาร ตำราวิชาการทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑.๖.๑ คัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

๑.๖.๑.๑ พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้แสดงเกี่ยวกับการบรรลุในขณะฟังธรรมไว้ในอังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต เล่ม ๒๒ ข้อ ๒๖ หน้า ๓๓ ว่า “พระพุทธเจ้าหรือเพื่อนพรหมจารีผู้ตั้งอยู่ในฐานะครุบางรูป แสดงธรรมแก่ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เธอรู้แจ้งอรรถ รู้แจ้งธรรม ในธรรมนั้น ตามที่พระพุทธเจ้าหรือเพื่อนพรหมจารี ผู้ตั้งอยู่ในฐานะครุบางรูป แสดงแก่เธอ เมื่อเธอรู้แจ้งอรรถ รู้แจ้งธรรม ย่อมเกิดปราโมทย์ เมื่อมีปราโมทย์ ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติ กายย่อมสงบ เธอมีกายสงบย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น นี่เป็นเหตุแห่งวิมุตติ ประการที่ ๑ ซึ่งเป็นเหตุให้จิตของภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ ที่ยังไม่หลุดพ้น ย่อม หลุดพ้น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปย่อมถึงความสิ้นไป หรือเธอย่อมบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม ที่ยังไม่ได้บรรลุ”

ในขุททกนิกาย ปฏิสัมภิตามรรค เล่ม ๓๑ ข้อ ๔๓ หน้า ๕๑๑ - ๕๑๒ ได้แสดงการบรรลุธรรม “ธรรมเหล่าไหนเป็นโลกุตตระ คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อธิบาธ ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ มรรค ๔ ผล ๔ และนิพพาน ๑ ธรรมเหล่านี้เป็นโลกุตตระ คำว่า โลกุตตระ อธิบายว่า ชื่อว่าโลกุตตระ เพราะมีความหมายว่าอย่างไรคือ ชื่อว่าโลกุตตระ เพราะข้ามพ้นโลก ชื่อว่าโลกุตตระ เพราะข้ามพ้นแต่โลกชื่อว่าโลกุตตระ เพราะข้ามพ้นจากโลก ชื่อว่าโลกุตตระ เพราะข้ามไปจากโลก ชื่อว่าโลกุตตระ เพราะล่วงพ้นโลก ชื่อว่าโลกุตตระ เพราะล่วงพ้นโลกอยู่ ชื่อว่าโลกุตตระเพราะเป็นอดีตในกาล ชื่อว่าโลกุตตระ เพราะข้ามที่สุดโลก”

ในขุททกนิกาย อปทาน เล่ม ๓๓ ข้อ ๗๓ - ๗๔ หน้า ๔๒๖ - ๔๒๗ ได้แสดงอดีตชาติของพระมหากัปปิณเถระไว้ว่า ครั้งนั้น พระพุทธเจ้าผู้มีส่วนเปรียบด้วยหงส์ มีพระสุรเสียงเหมือนเสียงหงส์ และเสียงมโหระทึก ได้ตรัสว่า “จงดูมหาอำมาตย์ผู้นี้ ผู้องอาจในการตัดสินใจ ซึ่งหมอบอยู่แทบเท้าของเรา มีโลมาชาติชูชันและมีใจฟูขึ้น มีวรรณะเหมือนแก้วมุกดาทั้งดงาม มีนัยน์ตาและใบหน้าที่ผ่องใส มีบริวารเป็นอันมาก ทำราชการ มียศใหญ่ มหาอำมาตย์นี้ปรารถนาตำแหน่งภิกษุผู้กล่าวสอน เพราะร่วมยินดีด้วย ด้วยบิณฑบาต ด้วยการบริจาค และด้วยการตั้งความปรารถนาไว้ นี้ เขาจะไม่เกิดยังทุกขิตถ์ตลอด ๑๐๐,๐๐๐ กัป จักเสวยความเป็นผู้มีส่วนแห่งความเป็นเทวดาในหมู่เทพ และความเป็นใหญ่ในหมู่มนุษย์ จักบรรลุพระนิพพานด้วยผลกรรมที่เหลือ ในกัปที่ ๑๐๐,๐๐๐ นับจากกัปนี้ไป พระพุทธเจ้าพระนามว่าโคดม ตามพระโคตร ทรงสมภพในราชสกุลโอกกกราช จักอุบัติขึ้นในโลก มหาอำมาตย์นี้จักมีนามว่ากัปปิณะ เป็นธรรมทายาท เป็นโอรสที่

ธรรมเนรมิต เป็นสาวกของพระพุทธรูปเจ้า”

๑.๖.๑.๒ อรรถกถา (แปล) ฉบับมหาวิทยาลัย ได้แสดงการบรรลุของ พระมหากัปปีนเถระไว้ใน ขุททกนิกาย อปทาน เล่ม ๙ หน้า ๒๔๖-๒๔๗ แสดงไว้ว่า “พระราชา พระองค์นั้นถวายบังคมพระพุทธรูปเจ้าแล้ว ก็ประทับนั่ง ณ สถานที่อันสมควรข้างหนึ่งพร้อมกับ อำมาตย์พันคน พระพุทธรูปเจ้าตรัสอนุพุทฺธิกาแก่คนเหล่านั้น พอจบพระธรรมเทศนา พระราชา พร้อมกับบริวารก็ดำรงอยู่ในโศดาปัตติผล ลำดับนั้น คนทั้งหมดลุกขึ้นแล้วทูลขอบวช^๑

๑.๖.๑.๓ คัมภีร์ฎีกา เช่น “อภิมมัตถสังคหะ และปรมัตถทีปนี” แสดงรูปขันธ์ (กองรูป) เป็นธรรมชาติที่มีลักษณะผันแปรเปลี่ยนแปลงสลายเมื่อได้กระทบกับวิโรปปัจจัย คือ เหตุ ที่ไม่ถูกกัน ได้แก่ ความเย็น ความร้อน หิวข้าว กระจายน้ำ ยุ้ง รื่น เหลือบ ไร ลม แดด งูกัด ของแข็ง เป็นต้น รูปขันธ์มี ๒๘ รูป ได้แก่ มหาภูตรูป ๔ มี ดิน น้ำ ลม ไฟ และอุปาทายรูป ๒๔ อุปาทายรูป คือ รูปที่อิงอาศัยมหาภูตรูป ๔ เช่น สี เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพารมณ์^๒

๑.๖.๑.๔ ปกรณ์วิเสส “วิสุทฺธิมรรค” พระพุทธรูปโสมจารย์ ได้แสดงถึงการบรรลุธรรม ไว้ว่า “อันพระนิพพานนี้เที่ยงแท้เพราะมีสภาวะ คือ ความถูกต้อง (ชอบด้วยเหตุผล) ดังกล่าวแล้ว เป็นอรุณ เพราะล่วงเสียซึ่งสภาวะแห่งรูป (มีความเสื่อมโทรมเป็นต้น) มิใช่สิ่งไม่มีอยู่โดยปรมาตถ์ เพราะเป็นสิ่งที่พึงบรรลุได้ด้วยญาณพิเศษ สำเร็จด้วยความบากบั่น อันสม่ำเสมอ ไม่ย่อหย่อน เพราะเป็นพระดำรัสของพระสัพพัญญูเจ้าด้วย จจริงอยู่พระสัพพัญญูเจ้าได้ตรัสคำนี้ไว้ว่า มีอยู่ ภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติอันไม่เกิด ไม่เป็น อันเหตุอะไร ๆ มิได้ทำขึ้น อันปัจจัยอะไร ๆ มิได้แต่งขึ้น”^๓

๑.๖.๒ ตำราวิชาการพระพุทธศาสนา

๑.๖.๒.๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้แสดงถึง การบรรลุธรรม ในหนังสือ “พุทธธรรม” ไว้ว่า สภาวะของผู้บรรลุนิพพาน อาจศึกษาได้จากคำเรียกชื่อ และคำแสดงคุณ ลักษณะของผู้บรรลุนิพพานนั่นเอง มีทั้งความหมายแง่บวกและแง่ลบ เช่น อรหันต์ (ผู้ควรหรือผู้ ไกลกิเลส) ชีณาสพ (ผู้สิ้นอาสวะแล้ว) อเสขะ (ผู้ไม่ต้องศึกษา ผู้จบการศึกษาแล้ว หรือผู้ประกอบ ด้วยอเสขธรรม) ปริกชีณภวสังโยชน (ผู้หมดสังโยชนที่เป็นเครื่องผูกมัดไว้ในภพ) วุสิตวันต์หรือ

^๑ ขุ.อป.อ. (ไทย) ๙/๒๔๖-๒๔๗.

^๒ พระโสมมมหาเถระ (มหาสิสยาตอ), อภิมมัตถสังคหะและปรมัตถทีปนี, แปลโดย พระคันธสา-
ราภิมังคะ, (กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๖๐๕.

^๓ พระพุทธรูปโสมจารย์, คัมภีร์วิสุทฺธิมรรค, แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร),
พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๘๕๒.

วุฒิปฐมจรรย์ (ผู้อยู่จบปฐมจรรย์แล้ว) เป็นต้น^๔

๑.๖.๒.๒ พระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริขันธ์) ได้แสดงถึง การบรรลุธรรม ในหนังสือ “ทางสายเอก” ไว้ว่า ผู้ที่ได้บรรลุธรรมผลขั้นสูงสุดเป็นพระอรหันต์จะเป็นผู้ที่มีจิตบริสุทธิ์ ปราศจากกิเลสไม่โลภ โกรธ หลงไร้ความทุกข์ทางจิต ไม่หวั่นไหวในโลกธรรม ดวงจิตมีความสงบอย่างสมบูรณ์ ไม่ดูด ไม่ผลึก ไม่รัก ไม่ชัง จิตตั้งอยู่ท่ามกลางความยินดี ยินร้าย อยู่กับโลกได้สัมผัสสัมพันธ์กับโลกได้ทำประโยชน์ให้กับโลกได้ แต่จิตอยู่เหนือความยึดติดใด ๆ ทั้งสิ้นของโลก ถ้าผู้ปฏิบัติได้บรรลุญาณต่าง ๆ อย่างละเอียดและชัดเจนที่สุด และมีคุณธรรมครบถ้วนดังกล่าวนี้ ก็ตัดสินใจได้ว่า ได้บรรลุธรรมผลขั้นสูงสุดเป็นพระอรหันต์แล้ว^๕

๑.๖.๒.๓ พระคันธสาราภิงค์ ได้แสดงถึง สัมมัตถะ ในหนังสือ “โพธิปักขิยธรรม” ไว้ว่า ความเพียรที่ต่อเนื่องไม่ลดละ ความเพียรทำไปอย่างครั้ง ๆ กลาง ๆ ทำแล้วหยุดทำ ไม่เรียกว่า สัมมัตถะ ในหมวดสติปัฏฐาน ๔ ที่อธิบายมาแล้ว สติปัฏฐานตรงกับสัมมาสติในอริยมรรคมีองค์ ๘ สัมมาสติ แปลว่า การระลึกชอบ คือ การระลึกอย่างต่อเนื่องในกองรูป เวทนา จิต และสภาวะธรรม สัมมัตถะก็เหมือนกัน แปลว่า ความเพียรชอบ มีความหมายเหมือนสัมมาวายามะในอริยมรรคมีองค์ ๘ สัมมัตถะ หรือสัมมาวายามะ ในพระสูตรบางแห่งพบรูปว่า อาตาปะ คือ ความเพียรเผา กิเลส โดยไม่ยอมให้กิเลสเกิดขึ้นในใจ^๖

๑.๖.๒.๔ พระครูปลัดสัมพิพัฒนธรรมาจารย์ ให้ความหมายของการบรรลุธรรม ในหนังสือ “วิปัสสนาภาวนาที่ไม่ถูกเขียนไว้ในพระไตรปิฎก” ไว้ว่า การเกิดปัญญาเห็นแจ้ง โลกุตตรธรรม ๙ และอริยสัจ ๔ ขั้นสูงสุดก็ คือ การบรรลุวิชชา และวิมุตตินั่นเอง สำเร็จเป็นพระอริยบุคคล ๔ จำพวก คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ โดยการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา เจริญสมณะและวิปัสสนา ตามหลักการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ให้เห็นเป็นไตรลักษณ์ตามความเป็นจริง เมื่อวิปัสสนาญาณแก่กล้าดำเนินตามวิปัสสนาวิถีสู่ปฏิบัติ สามารถ รู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจ ๔ ละสังโยชน์ และอนุสัย ได้ตามกำลังของมรรค บรรลุธรรม ผล

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ผลิตัมม์, ๒๕๕๕), หน้า ๒๔๑.

^๕ พระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริขันธ์), ทางสายเอก, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (เชียงใหม่: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ดาราวรรณการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๙๓.

^๖ พระคันธสาราภิงค์, โพธิปักขิยธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท บุญศิริการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๔๒.

นิพพาน สำเร็จเป็นพระอริยบุคคลในพุทธศาสนา^๗

๑.๖.๒.๕ พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ ได้แสดงถึง ความปรารถนาพระนิพพานที่จัดว่าเป็นวิภวตัณหาในหนังสือ “ปรมัตถโชติกะ ปริจเฉทที่ ๑ – ๒ – ๖” ไว้ว่า ผู้ที่ไม่เข้าใจสภาวะธรรมชาติของพระนิพพานดีพอ เมื่อได้ยินว่า พระนิพพานนั้น ไม่มีความทุกข์กายทุกข์ใจแต่ประการใด มีแต่ความสุขล้วน ๆ เพราะเป็นธรรมที่พ้นจากโลก และไม่ต้องการความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ที่เรียกว่า อมตะ นั้น แต่คิดไม่ถึงว่า สภาพความไม่เกิดของพระนิพพานนั้นคืออะไร ซึ่งธรรมดาความสุขกายสุขใจจะเกิดขึ้นได้ โดยไม่เกี่ยวกับการเกิดเป็นมนุษย์ เทวดา หรือ พรหมที่อยู่ในโลกนั้น ไม่มี ฉะนั้น ความปรารถนาพระนิพพานของบุคคลจำพวกนี้ จัดเป็น วิภวตัณหา ความยินดีพอใจในความเห็นว่าภพภูมิ ชาติสุญ^๘

๑.๖.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๓.๑ พระครูมนัสสิทธินิการ (มโนรม มโนจโร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาการบรรลุธรรมของพระรัฐบาลเถระ” ผลการศึกษาพบว่า การอบรมพัฒนาปัญญาเพื่อให้รู้แจ้งอริยสัจ ๔ กล่าวคือ เมื่อเข้าใจอริยสัจ ๔ เป็นครั้งแรก ตามระดับโลกุตตรธรรม ๙ ประการ คือ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ ย่อมก้าวล่วงความเป็นปุถุชน เข้าสู่ความเป็นอริยบุคคล จึงกล่าวได้ว่า การบรรลุธรรมเป็นอริยบุคคลขั้นพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ก็ดี การตรัสรู้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า หรือพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ดี ขึ้นอยู่กับระดับปัญญาญาณหยั่งรู้ในอริยสัจ ๔^๙

๑.๖.๓.๒ พระอธิการดิเรก ธิธนาโณ (สีหะ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาการบรรลุธรรมของวิปัสสนาญาณิกบุคคล” ผลการศึกษาพบว่า การบรรลุธรรมของวิปัสสนาญาณิกบุคคล คือ การบรรลุอนุโลมโลกุตตรธรรม ได้แก่ มรรค ๔ ผล ๔ และนิพพาน ๑ โดยการดำเนินไปตามมัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลาง เพื่อตรัสรู้อริยสัจ ๔ ประการ กลายเป็นพระสุกขวิปัสสโก ซึ่งมีคุณสมบัติเป็นพระปัญญาวิมุตติในบวรพระพุทธศาสนา อย่างไรก็ตาม การบรรลุธรรมจะเกิดขึ้นได้นั้น จะต้องเจริญวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ คือ กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน จิตตานุปัสสนา

^๗ พระครูปลัดสัมพิพัฒนธรรมาจารย์ (ประเสริฐ มนต์เสวี), วิปัสสนาภาวนาที่ไม่ถูกเขียนไว้ในพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, ๒๕๕๘), หน้า ๓๕๑.

^๘ พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, ปรมัตถโชติกะ ปริจเฉทที่ ๑-๒-๖, (กรุงเทพมหานคร: หจก.ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๕๖), หน้า ๑๔๙.

^๙ พระครูมนัสสิทธินิการ (มโนรม มโนจโร), “ศึกษาการบรรลุธรรมของพระรัฐบาลเถระ”, วิทยานิพนธ์-พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), บทคัดย่อ.

สติปัญญา และธัมมานุปัสสนาสติปัญญาเท่านั้น^{๑๐}

๑.๖.๓.๓ พระมหาเกียรติขจร อภิวันโณ (อะสงค์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาการบรรลุลหรรณของพระอัญญาโกณฑัญญเถระ” ผลการศึกษาพบว่า เมื่อพระมหาบุรุษเสด็จออกผนวชแล้ว ท่านและพราหมณ์อีก ๔ คน คือ วปัสะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ จึงได้ออกบวชติดตามพระมหาบุรุษ แล้วได้รับสมณนามว่า “ภิกษุปัจจวัคคีย์” ได้อุปฐากพระมหาบุรุษอยู่ตลอด ๖ ปี เมื่อได้ฟัง “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ทำให้ได้ดวงตาเห็นธรรมเป็นสาวกผู้บรรลุลหรรณคนแรกในพระพุทธศาสนาได้รับอุปสมบทเป็นภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา ครั้นเมื่อได้ฟัง “อนัตตลักขณสูตร” ก็ได้บรรลุลหรรณเป็นพระอรหันต์พร้อมกับภิกษุปัจจวัคคีย์ทั้งหมดทุกรูป ต่อมา ท่านได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นเอตทัคคะในด้านรัตตัญญูในฝ่ายภิกษุ แปลว่า ผู้รู้ราตรีนาน ได้บรรลุลหรรณ และได้รับอุปสมบทก่อนภิกษุทั้งหมดทุกรูป^{๑๑}

๑.๖.๓.๔ พระมหาอำนาจ อานนโท (จันทร์เปล่ง) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบรรลุลหรรณในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการศึกษาพบว่า หลักธรรมในโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ และแนวทางในการปฏิบัติสมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐานมีความสมบูรณ์อยู่แล้ว แต่ยังขาดขั้นตอนการปฏิบัติ และแบบแผนในการปฏิบัติที่เป็นระบบเป็นขั้นเป็นตอน และการประเมินผลการปฏิบัติของทั้งตนเอง และผู้อื่นได้ทั้งส่วนที่เป็นนามธรรม และรูปธรรม ได้เสนอแผนการปฏิบัติไว้ ๓ ระยะ คือ ระยะสั้น ระยะปานกลาง และระยะยาว พร้อมทั้งการประเมินผลการปฏิบัติทั้งของตนเองและผู้อื่นเพื่อ เป็นแนวทางในการปฏิบัติ และการประเมินการบรรลุลหรรณ^{๑๒}

๑.๖.๓.๕ พันจ่าอากาศเอก อภิชาติ พรสี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบเทศนาวิธีตามแนวอนุพุทธานุสสติในสังคมไทยปัจจุบัน” ผลการศึกษาพบว่า การแสดงธรรมตามแนวอนุพุทธานุสสติโดยทั่วไปเป็นการแสดงธรรมโดยพิสดาร (อธิบายหัวข้อธรรม) มิได้ประสงค์ให้ผู้ฟังบรรลุลหรรณในทันที แต่สำหรับชักฟอกจิตใจของผู้ที่ยังไม่พร้อม ให้เป็นจิตที่เหมาะสมพร้อมจะเข้าใจอริยสัจ ๔ แต่บางครั้งมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้ฟังบรรลุลหรรณทันที ในบางครั้งมีเป้าหมายเพียง

^{๑๐} พระอริการติเรก ธิธนาโณ (สีหะ), “ศึกษาการบรรลุลหรรณของวิปัสสนาญาณิกบุคคล”, **วิทยานิพนธ์-พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), บทคัดย่อ.

^{๑๑} พระมหาเกียรติขจร อภิวันโณ (อะสงค์), “ศึกษาการบรรลุลหรรณของพระอัญญาโกณฑัญญเถระ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), บทคัดย่อ.

^{๑๒} พระมหาอำนาจ อานนโท (จันทร์เปล่ง), “การบรรลุลหรรณในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), บทคัดย่อ.

เพื่อให้ผู้ฟังเห็นโทษของกามคุณ แล้วออกบวช^{๑๓}

จากการศึกษาบทพจนานุกรมและเอกสารที่เกี่ยวข้องพบว่า งานวิจัยที่นำมาอ้างเป็นการวิจัยหัวข้อธรรมในแง่มุมต่าง ๆ ซึ่งเป็นศึกษาการบรรลุธรรมของพระอสีติมหาสาวกบางรูป และกล่าวถึงการสั่งสมบารมี เพื่อการบรรลุธรรมของพระสาวกทั่วไป พร้อมทั้งแนวทางการปฏิบัติธรรมเต็มรูปแบบทั้งสมถภาวนา และวิปัสสนาภาวนา ที่กล่าวมาเป็นการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นในแง่มุมอย่างอื่นเท่านั้น แต่ยังไม่ได้กล่าวถึงการศึกษาการบรรลุธรรมของพระมหากัปปินเถระ ดังนั้น จึงเป็นประเด็นสำคัญของการวิจัย ที่ทำให้ผู้วิจัยตัดสินใจค้นคว้าศึกษาเรื่องนี้ เพื่อเป็นแบบอย่างการดำเนินชีวิต และความเข้าใจชีวิตให้ชัดเจนในการใช้ชีวิตแก่อนุชนรุ่นหลังต่อไป

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาประวัติ การสั่งสมบารมีและการบรรลุธรรมของพระมหากัปปินเถระ การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาของการบรรลุธรรมของพระมหากัปปินเถระ แล้วนำมาสรุปบรรยายเชิงพรรณนา ดังนี้

๑.๘.๑ ศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ คัมภีร์พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาภาษาไทย แปล ชุด ๙๑ เล่ม ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๕ ฎีกา ที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นเนื้อหาที่มีรายละเอียดที่ลึกซึ้งลงไป เช่น คัมภีร์วิสุทธิมรรค คัมภีร์อภิธรรมมัตถสังคหะ คัมภีร์ปรমัตถทีปนี และคัมภีร์วิปัสสนาธุระ เป็นต้น เพื่อเป็นการขยายความในเนื้อหาเพิ่มเติมจากคัมภีร์พระไตรปิฎกให้มีความละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้น

๑.๘.๒ ศึกษาเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ หนังสือ เอกสาร ตำรา ผลงานทางวิชาการและรายงานการวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ปรมาตถโชติกะ ปริจเฉทที่ ๙ เล่ม ๑ และ ๒ สมถกรรมฐานที่ปณี วิปัสสนากรรมฐาน โดยพระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ และ โพธิปักขิยธรรม โดยพระคันธสาราภังค์ เป็นต้น

๑.๘.๓ นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิ และชั้นทุติยภูมิมาสรุป เรียบ

^{๑๓} พ้นจำอาภาศเอก อภิชาติ พรสี “การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบเทศนาวิธีตามแนวอนุพัพพิทกภายในสังคมไทยปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), บทคัดย่อ.

เรียงแบบบรรยายเชิงพรรณนา และตรวจสอบความถูกต้องโดยอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และผู้เชี่ยวชาญด้านวิปัสสนาภาวนา

๑.๘.๔ นำข้อมูลที่ตรวจสอบแล้วมาปรับปรุง แก้ไข เรียบเรียงแบบบรรยายเชิงพรรณนา แล้วนำเสนอเป็นวิทยานิพนธ์

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๘.๑ เพื่อให้ทราบการบรรลุธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๘.๒ เพื่อให้ทราบแนวทางปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๘.๓ เพื่อให้ทราบประวัติการสั่งสมบารมีและการบรรลุของพระมหากัปปินเถระ